„ЗАСТАВА“ излази три пута у недељи: **средом, петком и недељом.**

ЦЕНА ЈЕ ОВА

за Аустро-Угарску:

на целу годину . . . . . 12 фор.
на пола године . . . . . 6 „
на четврт године . . . . . 3 „
на један месец дана . . . . . 1 „

за Србију:

(у сребру)

на годину 120 гроша, на пола године 60 гроша, а на четврт године 30 гроша чар.

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по количини врста или места које заузимају из оваких ситних петит слова, и за сваку врсту плаћа се увек по 6 новчића, а за жиг сваки пут башка по 30 новч.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а претплата и огласи администрацији „Заставе“ у Нови Сад, у кући под бројем 11 и 12 у дунавској улици.

Рукописи не враћају се натраг.

БРОЈ 105. **У НОВОМЕ САДУ, У СРЕДУ 8. СЕПТЕМБРА 1871.** **ГОДИНА VI.**

У НОВОМ САДУ 7. септембра.

У прошли четвртак отворени су земаљски сабори у Аустро-Угарској монархији, и тако се одпочео парламентаран живот, који ће значајан бити с тога, што ће отуда да наступи друга ера у Цислитави, да наступи обрт у унутрашњој политици упркос усиљавању Немаца и Мађара, који су противни изравнању славенског елемента са државом. За то ћемо да обратимо пажњу нашега света на овом месту поглавито на чешки земаљски сабор, већ и с тога, што је до сад највише било чешко државо-правно питање камен спотицања при толиким покушајима, да се до каквог поравнања дође.

У првој седници чешког земаљског сабора прочитано је ручно писмо самога краља на сабор, где се између осталог вели, да је жеља круне, да се одношаји краљевине Чешке према целој држави уреде свестрано, правично и на задовољство. Даље се каже, да краљ *радо признаје права* те краљевине и готов је, да понови то своје признавање својом заклетвом при крунисању. Та краљева реч, тако свечано задата чешком народу, довољна је гаранција за посланике чешке, да се могу упустити у акцију, у преговоре за поравнање. У тој се краљевској споменици спомиње и она обвеза према краљевини Угарској, на коју је краљ заклетвом при крунисању у Пешти упућен. Но са те стране може круна бити умирена; јер чешки листови уверавају да нису никад ни ишли против права и устава у Угарској краљевини, они су у својој адреси од 17. септембра и 5. октобра 1870. изјавили готовост своју, да оће закТевања чешке земље и народа да доведу у сагласност са осталим краљевинама и земљама ове монархије.

Према свему овоме, што се тамо преко Литаве догађа, и упркос иступању немачких, „уставоверних“ посланика из сабора, можемо се надати, да ће се тамо ствари на боље окренути, да ће се Аустрија самој себи повратити. Оће ли тако бити и с ове стране Литаве у другој половини царевине у тако званој Угарској, то се још за сада не може знати и ако се знаде, да су и овде скоро тако исто као и тамо заплетени међународни одношаји. У Пешти кува Андрашије са својом околицом за троједну краљевину па и за саму крајину. Видећемо, шта ће скувати. Међутим је по једној вести сабор у Загребу опет одгођен.

Да бацимо поглед са унутрашњости ове државе на спољашње догађаје у свету. У Француској у народној скупштини примљен је предлог, да се одгоди скупштина до 4. децембра, а међутим ће један одбор, где ће све странке, које су у скупштини, бити заступљене, обављати за време одмора државне послове. Пре тога је Тјер послао на скупштину председничку споменицу, где се посланицима меће на срце, како би добро било, да се за време одмора са народом у непосредни додир ставе, где ће моћи искусити, како и шта земља мисли и осећа. И тако ће за то време у Француској да изгледа с поља са свим мирно, ствари ће у реду тећи, ал' за то ће међутим у нутри странке свака за себе да ради и да се за бој спрема.

Збиља се потврђује са више страна, да се на дипломатским конференцијама између Аустро-Угарске и Пруске у велико бавило око социјалног питања. По западну је Јевропу то питање до ноката догорело, млого се међу самим научњацима и политицима мислило и писало о томе питању, али још никако да се реши на повољно и у хатар раденика. Па што није испало до сад за руком људима, који су имали збиља срца и осећања за раденички сталеж и њихово жалосно стање у друштву људском, то заиста неће ни високим дипломатама за руком поћи, који са своје висине не могу ни догледати јаде и невоље у сиротиње, која се по прашини вије. Шта више они нису у том смислу ни разговарали се, да се помогне људскоме друштву, већ се ту истакло то питање само за то, да послужи за какве политичне комбинације Бизмарку и Бајсту.

Гарибалди је послао више писама на уредништва неколико радикалних листова, где се изразио, да је он за интернационале.

У свима државама, које граниче на Пруску испало је Бизмарку за руком, да се организује војска по начину у Пруској, сигурно за то, што им је тако ваљан и миран сусед, а све у име поредка и мирног развитка. Тако је то у Русији, Холандији, Белгији и т. д., па је сада и краљ Шведске сазвао ванредну сесију земаљског сабора, где ће се већати једино о преустројењу војске. То су све лепи изгледи по народе у Јевропи.

Становници у Елсасу и Лотарингији, који су израиљске вере, огорчени су јако на Немце, своје нове господаре, који их свуда запостављају. Једне немачке новине пишу о томе овако: „Ко пажљиво прати, увидеће, да Израиљћани у Елсасу и Лотарингији овај нов ред ствари са особитим неповерењем сматрају. Они се без икаквог основа боје, да ће опет у Немачкој оживети она неповољна религиозна разлика, чега у Француској није било, и да ће им она права, која су они подпуно равноправно са држављанима у Француској уживали, бити оштећена. Ми незнамо, са каквог је извора та предрасуда; немачка влада није ни најмање што учинила, што би то оправдати могло, а и за будуће ништа није тако далеко од владе, него помисао, да запостављањем и окраћивањем у правима не мали део становника вређа и од себе одбија. Она би тада радила противно својим начелима и правним назорима, а и противно јавном мнењу у Немачкој. И у Немачкој уживају Израиљћани подпуну равноправност са осталим конфесијама, и као што су се показали Израиљћани у Елсасу и Лотарингији као добри Французи, тако су исто у последњем рату показали њихови једноверци на десној обали Рајне, да су исто тако добри Немци. Нека се запита код немачких Израиљћана, да ли су политичне промене биле несреће по израиљско становништво. Унутарњи живот и уставност биће тако исто слободан и самосталан за Израиљћане у Елсасу и Лотарингији као и у осталој Немачкој.

Устанак карлиста у Шпанској, који је требао 10. септембра да букне не само да није букнуо, већ шта више један од вођа њихових подвргао се влади и обећао јој покорност. Лист „Епока“ јавља, да се ђенерал карлиста по имену Елио код шпанског конзула пријавио, да је готов, да положи заклетву верности краљу и уставу, ако му допусти влада, да остане у истом чину, у ком је у карлистанској војсци. И по „Епоки“ влада је на то пристала.

По неким вестима има изгледа, да ће се устанак у Албанији скорим угушити. Међу тим ћемо се стрпити још кратко време, пре но што би поверовало на прву реч тој вести. По Турску је свакако зло, што су устанци у њеној земљи тако чести, час у Кандији, час у Херцеговини, Албанији; а чује се потмула тутњавина и у Бугарској, па све се то догађа у овом веку од напретка и развитка, на очи маторе Јевропе а под окриљем великих сила.

Кажу, да је порта управила једну ноту у Букурешт, у којој је корила романску владу, што се усудила, да са Немачком ступи непосредно у дипломатски саобраћај. Каже се, да се у тој ноти препоручује за целисходно, да се питање о жељезници удеси, јер би иначе могле наступити озбиљне посљедице по подунавске кнежевине, ако би то питање постало политичним питањем. У Енглеској се држи, да француска влада наговара романску, да не уступа немачким захтевима.

СРБИЈА.

II.

Прелазећи на поједине ствари ми ћемо да почнемо са предметом, због кога Србија понајвише има важности и значаја по Србство, и која цело Србство једнако интересује, у ком дакле ако игде сви једнако право гласа имамо, а *то је ослобођење српског народа од турског јарма, и његово уједињење.*

Ово је још једино поље, на ком би се слога целог народа српског постићи могла, онако исто, као што је мисао јединства Италије и Немачке бар за време сложила цео талијански и немачки народ, изузимајући огранке, којима је њин интерес, или њина теорија виша, преча, и важнија од самог обстанка народа. Ова мисао мора сваког Србина једнако интересовати, коме колико је мила слобода, образованост, и свестрани напредак народа, толико му је исто мило, да све то на основу српске народности постигне, ма и зато само, што је језик један од главни средстава образованости, и што образованост као услов и слободе и благостања може само каналом народног језика у све слојеве народа прећи. Онај део народа једног, који је ма којом срећом, или ма каквом својом заслугом дошао пре у стање, да може бити Архимедова тачка за уједињење народа, има према целини народа и дужности таке, за које их остали делови народа на одговор позвати могу, и за које ће га историја за цело на одговор позвати. Србија, или српска влада ма колико основана или неоснована разлога имала, да осталим деловима народа српског крати уплив или и сам глас у своја унутрашња дела — нема ни разлога ни права, одбијати глас други Србаља у погледу речене дужности, осим ако неће да призна, да јој није стало до *Србства и будућности српске*, него до сами себе, па ма докле трајали, и ма се у други народ прелили у ком случају дају осталим деловима народа право, да ако друго што не узмогу, а оно ће тражити на други начин своје спасење. Ми с ове стране Саве и Уне немамо узрока због нас журити, да се питање ослобођења осталог подјармљеног народа српског што пре реши, јер као грађани и људи ни смо у стању и положају турске раје, и с те стране можда боље стојимо, него млоги Србин под српском владом и ако се због народности боримо, то још нисмо на умору, а имамо и савезника доста, којима нам је један интерес, и с којима ако ништа друго, оно времена добијамо; који су у нас властољубиви, или за благом грамзљиви, и зато имају доста поља, те и с те стране може „проклета слад за златом“ и жеђ за части или власти засићена бити: ако дакле опет и опет глас наш за што скорије ослобођење браће наше у Турској подижемо, то нас на то побуђује не само осећање према сужној ликом опасаној браћи нашој, него и увиђење: да је Србству одзвонило, ако се речена браћа наша што пре не отргну из руку турски, и ако се тим деловима народа, и тим земљама српским не умножи умни, и материјални капитал народа српског.

Онима у Србији, који кажу: да се Србија својом крвљу ослободила, па нека тако и други делови народа у Босни и Херцеговини раде, већ смо толико пута одговорили: прво, да се сувише не хвалишу заслугом своји дедова; друго да се ни Србија није само својом снагом, него и помоћу остале браће Срба и с ове и из остали страна, и како дипломатском, тако и ратном заштитом и подпором Русије ослободила; треће, да није реч само о неком добру, које би се народу у Босни и Херцеговини шта више ни о добру, које би се целини Србства учинило, него и о благу саме Србије, јер кад би Босна и Херцеговина у туђе руке пала, или иначе по Србство пропала, и Србија би на скоро за тим постала туђа област, и нека господа можда би се и поред тога ширила, и кочила, и својој деци будућност осигурала, или би по Београду и осталим варошима куће зидали, који и по Пешти, и другим неким мађарским варошима зидају, а сељак би на земљи орошеној крвљу прадеде свога као надничар садио репу за туђе фабрике, кћери му окретале би точкове у тим фабрикама, а синови му носили пушку за оне, који не ће се ни на то позивати, да су и његови предци — Немци — своју крв у Србији лили, него ће јим доста бити право јачега. Србија не би ни улогу Белгије од мађ. „Реформе“ намењену јој играла, него улогу — Ирске.

Ко ту опасност невиди, тај је слеп код очију, или су му умни прозори залепљени каљавим банкама суседни влада.

Да не спомињемо стара бајања Аустрије око Босне за време цара Јосифа и царице Катарине, ево и у новије доба бајала је она око ње са Наполеоном у Салцбургу, и сва је прилика, да је и сад са Вилелмом и Бизмарком у истом Салцбургу пала реч и о Босни, и другим суседним земљама у Турској, а Бизмарк незна за шалу. Ако се Аустрија иоле умири и учврсти, и славенске народе на западу и југу задовољи — наће и у њима наслона за политику, која јој поседом Босне и Херцеговине осигурава Далмацију и Боку, па онда ћемо заман ми, заман и Србија викати: Хрвати, и незнамо ко преотеше Босну, шта више ми смо казали, и опет кажемо: да би Хрвати са свога гледишта сасвим право имали, што би они за себе употребили згоду, коју су Срби толико пута пропустили, јер историја неће чекати на „егање и гегање“ Србаља, а још мање би имали снаге, а можда и воље, сужници у Босни одапрети се судбини, која би неком делу још добро дошла била. Ко се пак теши тиме, да ће Аустрија у томе пропасти, нека не заборавља, да би тиме Немачка само још јача, а никако ситија била.

Неки из Брчка у једном прекосавском листу писаху: како још није време устанку и рату за ослобођење Босне: наравно, богаташима Србима у Брчком, Сарајеву, и инде, или који се са благом одселе, није, и неће никад бити време, њима је добро поред Турака, њима као и бирократима устанак и рат су гроза, али је већ песма слободе у Србији казала: „да кнезови нису ради кавзи, нит' су ради Турци изелице, нег је рада сиротиња раја“. А ко мисли, да ће тек жељезнице, фабрике, радијонице, и т. д. Србе кадрима учинити, да и без рата Турцима одолу, и њи и из саме Европе „путем мирнога развитка“ потисну, тај може дочекати збег Турака, али у исто време већ ни Србаља бити неће.

Ено је Бајст нагласио поглавито *политичну* страну босанске пруге — па да још може бити сумње о намери суседа са Босном.

Опасност која Србији с те стране прети, припознала је и лањска скупштина у Крагујевцу, кад је у својој иначе најлојалнијој адреси казала: „Данашњи догађаји светски, који се развијају у Европи, и који су учинили, те велики народи спојавају своје разтурене делове у једну целину, од предсудног су значаја и за народ српски. *У таким приликата народ српски гошов је да потражи више јамства за своју самосталност, и радо ће свима силама својима подпомоћи владу Њег. Светлости у постижењу ове своје цељи*“.

Скупштина рече: да је *народ готов;* ми једанпут рекосмо, да је и меродавни регенат српски рекао, најпре да ће до јесени 1869. па онда да ће за цело у јунију—јулију 1870. са спремом готов бити — и отвори се баш у то доба француско-немачки рат, и прилика бијаше за Србију, каква се само пожелити могла, и какву је само Бог по наручби створити могао: Аустрија од Русије није ни крочити смела, а Русија нити би хтела, ни смела у обште или бар на штету хришћански народа умешати се, и — и та прилика протече, и Босна, и Херцеговина, и народ српски остаде на истоме месту.

Ми смо већ у обште бацили кривицу на бирократију у Србији — и овде је она крива била. Као што је организатор Илија Гарашанин, тако је најбоље и познао, кад је оно Београд лубардан, и народ плану, да се бој противу Турака отвори, и сам кнез Михајил вољан беше, да се бој одпочне, који би тим поспешнији био, што Омер-Пашина војска није тако јака била, да ie Србија заишавши јој за леђа не би у друштву са Црном Гором смлавити могла: изиђе наредба, да ће чиновници за време ратне опрезе, и каквога рата уживати половину плате — и бирократија угаси на скоро пламен народне срчбе.

Ми смо и то у овом листу разлагали, да је услов сигурном успеху ослобођења Босне и Херцеговине споразумлење између Србије и Црне Горе, односно између њини влада, и изнели смо на среду услове тога споразумлења, који нам се у постојећим околностима понајпрактичнији, и понајпрактичнији чине, а то је: да се остави на страну династично питање, него да се народу остави пристојеће му право, да по ослобо-

ђењу и уједињењу свију речени делова српски народ у Србији, Босној, Херцеговини и Црној Гори одреди, како устројену хоће државу, и с којом и каквом владом? Тим се не би ни Србији ни Црној Гори као садањим државама, ни њиним кнезовима, а ни свему народу у напред прејудиковало (преко кварило), а циљ је наравно што скорији, по заједничком плану вођени рат за ослобођење Босне и Херцеговине, а ако Бугари узхту, и Бугарске. Споразумлење је њино не само ради сигурнијег успеха, него и за то нужно, што у неким и неким странама Србства вера српске владе не вреди без вере, белеге јамства, и контроле Црне Горе, ма шта казивали неки емигранти.

Видићемо, неће ли и то бирократија у страху за своје столице спречити.

Но како је сад скупштина народна на окупу: ваљало би и она да се сети своје лањске „жеље и тежње“ у адреси изражене, и да владу на одговор позове, зашто је онако згодну прилику немачко-француског рата пропустила?

Ми не присвајамо себи непогрешљивост, а најмање у ствари, коју смо ми по свом положају само по обштој ситуацији и по неким, премда доставерним податцима оценити кадри; можда је у особеним околностима лежала и немогућност, или бар несигурност рата противу Турске; но није доста, да влада то у својим питијским листовима, или приватним круговима изрекне, него ваља да и пред скупштином народном оправда, ма и не јавно, или пред целом скупштином, него пред одбором, који би скупштина на то, ма *под каквим видом* изаслала. Иначе ће опет згоде и прилике протицати, и Србство ће све у већу опасност долазити, а напоследку нико ником одговарати неће.

Има ји, који кажу, да влада српска ништа споља предузимати, и на коцку метути не може, док је кнез малолетан, да и друга регентства нису тако што предузимала. Но у уставу нема препоне томе, и невидимо, зашто би регентство згодне прилике пропуштало само због малолетности кнеза, а ако се што и ризика, ризика се више народно и земаљско, него кнежево, па незнамо одкуда да би кнез имао право, земљу и народ ризикати, а да народ за време малолетства кнежева нема права ризикати што, па ма то напоследку и кнежев венац био. У историји имамо више примера, да се за време регенства најважнија и најризичнија дела обављала. Само регентство у свом наступном прогласу обећало је, да ће младом кнезу Србију предати „велику и слободну,“ и то обрекоше онда, кад беху на три године изабрани, па ево и пета година настала, и немачко-пруски рат прође, а Србија остаде иста, колика је и била. Ми баш напротив мислимо, да се за времена малолетства кнежева млого мање по кнеза ризика, него кад се што ту његовим именом разично предузме, јер би не успешан рад ишао не на рачун и опасност малолетног кнеза, него на рачун они, који његово право врше, па и одговорност за то носе. Ко дакле и ту да не дође на мисао, да бирократија више своје столице, него кнежев престол чува?

Но баш зато, што регентство зазире, или се чини да преза, ваљало би, да народна скупштина постави и остави одбор „за непредвиђене ванредне случајеве“, који ће регентство и владу саветом подпомоћи, и с њиме и одговорност делити; у уставу истина нема места и помена томе одбору, али није ни изкључен, а није необично, да се и у другим, и самим монархијским уставним државама за ванредне прилике ванредни одбор уз владу поставља, особито за питања рата и мира, и вођења рата. Посредством таког одбора могла би се и са Црном Гором како политична, тако и војничка конвенција углавити.

Народна скупштина у Крагујевцу треба да се сети речи лањске скупштине, и да се за будућност у том погледу боље састара.

Досад је Србија за „зеницу ока српског“, за „Пијемонт“ српски сматрана, и то за то, што би под њеном заставом српско питање на истоку и пре, и сигурније, и *српскије* решено бити могло, — и ако смо ми на српску владу, а не на народ, за кога неки хоће да се заклоне, нападали, то је било поглавито због тога спољашњег питања, а због унутрашњег, у колико спољашњем смета, или би га унапредило — но сад је мера стрплења меру превршила, и како сад Србија има редовне народне скупштине, то ће Србству за питање ослобођења и уједињења народа српског не само влада, него још више и народ у народној скупштини представљен и оличен и одговоран бити. Оно наше надање у „што пре“ тим слабије постаје, што више прилика за приликама пролазе, а Србија на једном месту стоји; оно наше уздање у „што сигурније“ постаје непоузданије. како се међутим Турска и Босна жељезницама преплеће, и како учествавају састанци на форму „Салцбуршки“; оно наше „што српскије“ све ће већма губити се, што већма народа српског нестајало буде.

Ако српска влада и одсад буде и у спољашњим стварима „кабинетску“, бирократску политику, па и то још са одобрењем народни скупштина терала, онда знамо на чему смо, и српски народ, или бар подјармљени делови његови биће принуђени око своје на другу страну бацити.

Срби између Славена с ове стране још су једини морални оклоп, а баш и материјални штит супрот тежње, да се Босна и Херцеговина с друге стране ослободи, него од стране Србије и Црне Горе; нетреба друго, него да они у том изгубе наду и уздање, или да и у њи, као и преко Саве упливом својим у народу завладају људи, којима су звања и столице милије од Србства, и који би у Босни и Херцеговини сматрали „обећану земљу“ за своје напредовање у чину и плати, па онда збогом будућности српска! Можда ће бирократе наше с ове и с оне стране налазити свога рачуна једни за Русију, други за Аустро-Угарску, или другу западну силу заклањајући се, и једни под руским гувернерством, други под грофовима, банима и жупанима, на форму Андрашије, Рауха, Кушевића своју срећу тражити, — али ко хоће да својим очима у напред види, каква би будућност српска ма у ком од ти случајева била, нека иде у Катаринославску губернију, да тражи Србе, и поморске и полабске немачке области, да тражи Славене.

А ко ће *одсад* за то одговарати? Не само српска влада, него и — народ српски у Србији. Клетва, коју је народ у Србији сад на једног, сад на другог кнеза бацао, пасти ће на главу унучади му.

Сад ћемо прећи: на устав и на поједине законе, нарочито о слоб. штампи, о одговорности министарства, на потребу преустројства обштина и округа на основу самоуправе, на потребу закона о слободном удружењу и слободном збору на састанцима; на предлог о слободној стечевини непокретности у Србији, и о неумесности његовој, бар што се тиче сеоски пољоделски земаља, и на друге предлоге, који би се међутим на скупштини у Крагујевцу предложили, у колико би то за времена учинити могли, и у колико нам предстојећи сабор у Загребу места допусти.

ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ У ЦИСЛИТАВИ.

Што је далеко било сад се примакло близу. Акција изравнања у цислитавском државном животу ступила је у другу фазу свога развитка, тим, што су се земаљски сабори 2. ов. месеца отворили.

Како се и нас ма и посредно тиче развој догађаја на пољу унутарње политике цислитавске, то неће бити згорег да бацимо један поглед на интенције Хохенвартовог кабинета у овом покушају изравнања у колико су ове познате, те да са нашег гледишта разложимо: какав замашај по нас може имати дело изравнања Хохенвартовог министарства, и какав замашај има већ сам покрет тога изравнања.

Старе су и познате ствари које ћемо овде морати додирнути, али ради јаснијег прегледа свега што се у Цислитави данас догађа није могуће оставити их без спомена. Споменути морамо ма и овлаш, да је унутарњи организам аустро-угарске монархије из темеља потрешен од онога доба још, од кад државници аустријски, не схватајући прави позив ове државе, хтедоше од ње начинити по превасходству *немачку* државу, или државу са немачким карактером и типом. Највећи и најсилнији покушај, од времена цара Јосифа II. да се така намера аустријских државника у дело приведе, беше окрутно доба бахове системе. Цела државна машинерија за то време беше удешена да карактер Немштине на ову државу накалами, као што то свако знаде, ко је преживео то гвоздено доба. Централистична апсолутна једноставност или боље једностраност не донесе жељена плода, малаксалост и успаваност органичне снаге пак, што беше последица те системе, показа у одсудним тренутцима убитачност те системе. Садова удари печат на доказ те ништавости, а уједно и на надгробну плочу апсолутистичног централизма.

Основа такој замисли државника аустријских беше природна нужност тежњи аустријских Немаца, из којих се рекрутоваше државници аустријски. Аустријски Немци хтедоше по ма какву цену господарити у тој држави. Да богме да је за ту намеру најзгоднија била форма апсолутистичног централизма, јер владе које из њих произлазише без икакве одговорности икоме до владаоцу могаху све државне доходке употребљавати на користи оних страна у држави, где је немачки живаљ искључиво или бар у великом броју настањен био, као што су и радиле. За време газдовања Бахова и Брукова, само су се у немачким крајевима подизали услови развитку индустрије, промета и сваковрсног материјалног напредовања, дочим су остали крајеви служили само за изворе побољшању стања истих. Да пак то све изведу имали су на расположају целу снагу државе, коју су чврсто у својим рукама држали.

Но кад се у талијанском рату показа ништавост те системе, и кад као што рекосмо битка код Садове сјурва исту у гроб, променуше вуци у Бечу само кожу; ћуд оста иста као и пре. Шмерлинг се нађе да „препороди“ пропалу апсолутну државу, у *уставну*, и патент од 26. фебруара 1861 г. отвори пародистичну еру уставности у држави. Његов „рајхсрат“ беше ни више ни мање него крма државе у рукама немачког племена. Шмерлинг је видео, да је интересу немачког племена у држави главно: господарење над осталим народима у држави, и кад то није могуће извести са понемчењем целе државе од горе и на брзу руку, то се исто може и напустити, било са свим, било пак да се мисија понемчавања и споријим путем, као споредно тера; тек главно је задржати крму у рукама. Експериментисању Шмерлингових државничких теорија учини крај Краљев-градац. Политика прастара само у новим рукама доведе државу преко шлезвиг-холштајнске ствари у рат аустро-пруски, који донесе Краљев-градац и Николсбуршки мир; две грдне плоче на губитцима положаја аустријске монархије с поља, и изнурености унутарњих одношаја.

Иза тога се опет променуше особе само; комедија остаде иста. Под другом фирмом, под фирмом праве уставности, покушаше Немци опет утврдити своје господарство, које се показа толико пута немогућим већ и са етнографског народописног склопа државе. Ауерсперг-Гискра-Херпстова влада са декембарским уставом беше спољни израз тог новог експеримента. Ова влада истаче начело уставности у држави, једно што с тим хтеде држави, односно својим интересима, које скриваше под плашт државних интереса, прибавити што то кредита у страном свету, а друго ради тога, што још тај један начин оста не покушан за постижење циљи *немачкој* политици у држави. Али устав кога донесе њихов парламенат, на октројисаном изборном реду скупљени бечки рајхсрат, беше пародија, измешавање уставности; тај устав не беше израз воље већине становништва државног, што је први и једини услов дужем животу устава. Тај устав беше само израз већине *немачког* становништва можда, — што би се такође још могло порицати — али извесно велике мањине становника у држави, за које беше сграђен.

У тај период, после Краљевградачке катастрофе, спада и рођење дуализма. Саксонски екс-министар Бајст, дође по катастрофи краљев-градачкој у помоћ аустријским Немцима. Пошто му као страncу лакше беше проценити снагу својих саплеменика у аустријској монархији, него што беху у стању ови сами себе да прецене, то он види, да снага аустријских Немаца, према духу времена и растућој свести народа не достиже, да целу монархију обкораче и у интересу својих сепаратистичких циљи по вољи измузају. За то подели државу на две половине, као што и исте улоге даде у двоје руке. Из аустријске монархије створи се аустро-угарска држава. Мађари се прихватише улоге немачке у другој половини, тако названој Транслитави. Аустријски Немци помислише, да ће им сад досећи снага да своју великонемачку политику на мањем простору учврсте, те почеше својим уставним централизмом стезати ненемачке народе у Цислитави. Мађари им секундираше истим сретствима и начином у Транслитави, и — Немцима и Мађарима изгледаше на први мах, да су пронашли „камен мудрости“ што се каже, да су за све векове осигурали супремацију, надмоћност своју над осталим народима.

Али се народи одупреше свом снагом тој тежњи Немаца и Мађара; у Цислитави Немцима жешће, но у Транслитави Мађарима. Узрока томе ваља тражити једно у јаче развијеној политичној свести цислитавски ненемачких народа, друго у већој безобзирности Немаца самих, односно оне котерије која се дочепа крмана државног брода.

Дуго би било говорити, а и сувише је познато, чим се све служила уставна аустријска влада да сломије отпор ненемачких народа у Цислитави, кога изазва својим декембарским уставом и системом владања. Таковзано грађанско министарство скрши сву своју снагу у тој борби, а Чехе, најјаче славенско племе у оној половини државе не могоше сломити, ни у јарам свога устава упрећи. Чеси стадоше као укопани на земљиште свога државнога права и ако тим начином не зауставише државну машину, а они је парализаше, ослабише тако, да већ они исти, који хтедоше Славене у Аустрији „уз зид пригњечити“, морадоше покушати измирење са тим „ускоцима“. Зна се како прође Бајстов и Херпстов па и самога цара пут у Праг. Без успеха остаде и Потоцков покушај измирења, а све за то, што се у Бечу не хтеде увидити, да је најјачи основ државе задовољство свију грађана, што у овако полиглотској држави значи: задовољство свију народа.

Држимо да су поглавито спољне околности, политички догађаји последњег доба у Европи, довеле до увиђавности меродавна места у цислитавској половини монархије, да покуша и опет изравнање са незадовољеним народима, небили се већ једанпут консолидовала унутарња снага монархије, да би могла у случају опасности као полуга спољном каквом успеху послужити. Уз то се пак морала увидити и крајња немогућност да се и даље од ненемачки народа ствара подлога немачком племену, а и неспособност саме немачке котерије која се о владу отимаше, — тек довољно, круна се показа вољна да борбу Немштине са Словенством у држави реши, те мимо досад владајуће странке немачки уставовераца, постави министарство Хохенвартово.

То министарство дође на владу са намером, да консолидује снагу цислитавске државне половине, што се обичним државничким термином вели да *измири* опозицију са уставом. Тим што је победио тешкоће које му се показаше одмах при ступању на владу, што је укротио бесни уставоверни рајхсрат и начинио од њега своје послушно оруђе, тим је већ показао Хохенварт да је дорастао улози, коју је на себе примио. Цела радња његова од почетка па до данас показује, да тај министар има гвоздену енергију као и то да кроз познаје стање те државне половине коју хоће да уреди. Остаје само да се сазна основа, на којој мисли измирење у дело привести. Истина да програм тога измирења није ни са које стране у јавност продр'о, али околност та, што и други преговарајући део, Чеси, у својим органима потврђује оно што органи Хохенвартови веле, а то је: да је измирење у основи осигурано пошто су се обе стране у главним потезима измирења споразумеле; и после, што је распустио уставоверне земаљске саборе, задржао оне федералистичке боје, показују довољно, да Хохенварт мисли на федеративном основу цислитавску половину државе консолидовати, пошто не треба помишљати, да би се Чеси на другом ком основу хтели мирити.

По томе се даје закључити, да је намера Хохенвартова чиста и да је једино на оснажење те државне половине управљена.

Ми још ништа поузданог не можемо казати о форми изравнања. То ће се видити тек онда, кад покушај изравнања тога ступи у трећу фазу своју, кад владини предлози на основу елабората ових земаљских сабора склопљени дођу пред рајхсрат, који ће се крајем октобра скупити, и рајхсрат изрекне своју реч. Али толико ће ипак бити сигурно да ће се изравнање извести ако спољне околности нормалне овако остану као данас. Хохенварт је већ показао, да га не женира политика уставовераца, и ма они шта радили, нужне две трећине у рајхсрату он ће имати, јер му то избори у земаљске саборе осигураше.

Цислитавски земаљски сабори дакле почињу инаугурирати нову државну еру у Цислитави; они су по свему судећи освитак *славенског* доба у Аустрији, они су интродукција, увод федеративног начела у европске државе, и можда даљне, али тек претече конфедерација бар мањих држава. По нас пак у Транслитави, измирење Хохенвартово са државоправном опозицијом у Цислитави, неће проћи без осетног рефлекса. Гроф Андрашија као да није то изгубио из вида. Колико пак као државник уме ценити струју у цислитавском државном животу видићемо, ако не из оног његовог договора са жупанима из Троједне краљевине, које је себи ови дана заједно са баном и министром хрватским позвао. а оно из тога, како ће стати према сабору Троједне краљевине.

Међу тим ма се како развиле ствари у Цислитави, нама може само боље бити. Горе већ више није могуће.

У Срему. —н.

ДОПИСИ.

Беч 30. августа. — Можете и сами знати, да је овде узбуђеност у свима круговима врло велика. Уставоверни Немци предвиђају ваљда своју пропаст, управо предвидили су је ваљда још онда, кад оно влада распусти уставоверне земаљске саборе и рајхсрат, и расписа нове изборе. Ту су могли већ видети, да се Хохенварт не шали, и да

ће заиста извести измирење, наравно ако и друга страна које се ради измирење и морало покушати, наиме ненемачки народи у Цислитави, пристану на измирење по његовом замишљају. Но ако нису онда, то сад после свршени избора за земаљске саборе могу Немци аустријски, који су готово сви листом у странци уставоверни централиста, видети, да им је „господству“ одзвонило. Природна већина славенског живља у овој половини монархије сад ће без сумње добити свога видљивог, формалног израза у држави, у влади самој, јер су избори таки резултат показали, да сад Хохенварт са свим поуздано може изнети владин предлог о измени декембарског устава, тог јединог узрока унутарњем метежу цислитавске државне половине. Нужне две трећине гласова у рајхсрату са којима се по определењу самог тог устава, могу поједина определења или и цео устав изменути има Хохенварт односно његова политика изравнања, тако рећи у руци, и као што рекох, зависи сад само од те већине будућег рајхсрата, дал ће се са Хохенвартовом основом измирења задовољити, па да се и то „дело измирења“ једанпут изведе. По свој прилици, да ће Немци, видећи се сад у мањини, покушати пут пасивне опозиције, но то тешко да ће Хохенварта уздржати и за који тренутак на путу којим је у унутарњој политици пошао.

Како Хохенвирт код двора стоји, то нема изгледа, да ће се круна испречити његовој политици, ма шта уставоверци предузели чинити. Треба знати, да никад још нису тако добро стојали феудалци код круне као данас. А Хохенварт је израз њихове победе код круне.

Ја се нећу много бавити са нагађањем, какав ће ток узети струја политике изравнања, то ће се и тако за који дан сазнати из самих земаљских сабора који су већ отворени, и касније, што је и најглавније, из рајхсрата самог. Али не могу, а да не наведем по гдекоју од силних верзија, које се о политици Хохенвартовој разносе, већином из стана уставовераца аустријских.

Од првог дана, одмах се почело од стране „уставоверних“ кругова говорити, како је реакционарна струја почела маха отимати. Као свакој реакцији, тако и овој била би циљ, да потре све што је слобода (!) у последњих 4 — 5 год. освојила и подигла, те да државу опет забаци у феудалне и ултрамонтанске руке. На челу те реакције веле стоји сам ерц-херцог Албрехт, уз њега феудалци и то конзервативни још, са клерикалцима потпомогнути, који хоће да се цркви, односно поповштини првашњи уплив барабар са феудалистичним користима поврати. Та би реакција сад преко Хохенварта помоћу Славена оборила устав декембарски, по мнењу уставоверних Немаца једини спас Аустрије, и онда би се опет вратила гвоздена времена апсолутизма, ако је могуће још окрутнијег него што беше Бахов.

Разуме се, вели се даље, да Андраши, односно Мађари неће, а по изравнању своме од год 1867 и несмеју допустити тај преврат. Но реакција се и према томе спремила, шта више, сама баш ради, да се преврат државни изведе. Тај пак има се извести од Хрватске (?!) и сцене од 1848 године морају се поновити са истим последицама.

Оваки ствари вам је пуно овде куд сегод макнете. На чему се оснивају таке комбинације, ја незнам, јер нисам политичар од заната. Толико стоји, да ако се реакција и нада каквој користи од целог овога покрета те га можда (ал тек можда) и потпомаже, да ипак неће моћи успети да поведе народе у назадак. Што је пак уставоверним Немцима реакција све што иде против њихове тежње за гњеченњем остали народа у држави, то је крајња брига. Целу ову доста лошу комбинацију о преврату надвезују већим делом само на пронешени глас, да ће Бедековић пасти, и за баха хрвацког доћи или *Прерадовић* или бив. губернатор далматински Фр. *Филиповић*. Колико је основано што од свега овога, не знам, тек вам саопштавам као карактеристику овдашњег стања. А каква су бурна времена по целој Европи ко може шта сталног тврдити?

Н. На Циришком језеру 2. септембра. — Осим Бајст-Андрашијеви напрезања — реп од комете — имао би вам још и други ситница саопштити, ал ћу у овај мах да их мимоиђем, па ћу се на наше домаће вести да ограничим.

Ви сте тамо доле слабо извештени о раденичким покретима, који овде са обе стране све огорченији постају. Раденику је тешко живети. Издавања су голема, а заслуга једва покрива најпотребитије, дочим околни у пресипању живе. Природно је да се човек ожени. Раденик нема кад мислити, јели боље да му је дете образованије, већ га потреба гони, да и дете своје у фабрику шаље. Сирома отац и јадна мајка зажмуре, да невиде своје бледо и увело јадно дете. Живети се мора на докле траје. Истина да се наш народ за сад нема бојати тог стања, јер је наша индустрија у разбоју на тавану. Ал ће повремено доћи. Заото оснивајмо задруге на све стране, да нас деца благослове. Научимо се на туђем злу, и нечекајмо да и у нашу стају завири.

Док се овај бој на смрт и живот бије, несретни ултрамонтанци, муте, како да окруне дело непогрешљивости. Ал за сад на страну са овим луцким смрадом.

У Швајцарској постоје две отворено јавне партије: „либералци и демократе.“

Либералци су, који недозвољавају народу ништа непосредно радити, већ само помоћу својих заступника. Ово су људи, који проповедају целисходност данашњих установа, са неким покрпама. Демократе су, који само са непосредном вољом народа, извршавају дела државна, и који су вољни друштвени живот реформисати. Ова последња партија, данас је на влади у Циришком кантону.

Либералци и њине новине, дижу се прот најправеднији тежања раденички. Шта више, оне су искале за време пада комуне у Паризу, да се безазорно прот раденика, прот интернационала истрага поведе. Оне су искале да се сви они казне, а странци протерају, који смедоше своје незадовољство, прот своји принципала касти. Оне искаху упочетку безословно издавање „комунистички паликућа и уништитеља културе.“ У онај ма беху тако силне са језиком, са пером и моралном претњом, да је савезнички савет морао онај закључак прот комуниних вођа донети.

Време и истина, изгладили су многе лажне изјаве буржоаски, теократски и други новина.

Швајцарски народ, који зна шта је можно, а шта не, увидео је, да би конзеквентно изводење оног закључка, не само бламовало земљу, него би и зле међународне последице донео. Заото се тргао сам од својих одмана, и почео је бистрије и темељније проматрати свој положај.

Народ, који незна своју ману, своју слабу страну, заслужан је, да искуси горку науку.

Исте оне либералне новине, које тад убојито, најопаснијим отровом сипаху свој јад прот правде, данас су увукли нечовечну трубачу, та увиђају жалосну неједнакост; ону беду и невољу, која раденичку класу дави. Сада су нашли прави основ побуни у Паризу, и апелирају на великодушије председника републике, да помилује осуђене на смрт комуналисте.

Људи, који у Швајцарској пре неколико година неимадоше срца, ма се тицало муке и смрти двеста и више људи са породицама; који са тадашњом владом руку у руку идоше — јер влада несматраше снагу државе у народу, већ у капиталистама — сад се окренуше; они увидеше од чести, (ваљда од страха) зло, које са најжешћим ужасом прети, те својевољно чине олакшице раденицима.

Немогу вам навађати имена свих фабриканата, јер их је гомила. Ал не само што сад својевољно повишују надницу раденицима, већ сведоше и рад са дневних 13—14 часова, на 11—12. Истина да са отим није све учињено, ал је за раденике, велика морална добит, што им се јаче пут изравнању отвара. На све се стране осећа жива потреба закона за радионице, особито да се систематизовано убијство деце обори. Такав један закон, изнео је на критику Др. Гане.

Па које томе са друге стране допринео, да се жели до споразумлења доћи? Нећете веровати, јер се и мени чисто двоумлење пред очима мути. Ал је тако. Свећеници са својим скупштинама и врлим радом допринеше, ал не они, што сам их упочетку са својим Пијусферајном означио, већ који овако говоре:

„Господо! Данас није у питању организација ил најбоље уређена вештина рада, већ је у питању специјална жеља раденика, из које извире идејална тежња, тежња за својим равноправним човечанским усавршавањем; а то је моралан моменат. Ми смо га дужни потпомагати. И ако се неће нико за раденике да заузме, то ће мо ми. Нек знају раденици, да су хиљадама просвећених у нашем народу готови, за праведну њину жељу, свог човека ставити. Заото помажимо петицију раденика, рад саме ствари.

Но ја хоћу још више. Хоћу ствар, у којој се ортодокси, реформатори, социјалисте и комунисте споразумети могу. Хоћу неискључиво човеково право, желим један дан одмора.

Допустите нам да опет успоставимо и задржимо, ону у највећем степену социјалну и народносну светковину недеље, вели Пруден, ал' не као дело црквена прописа и запта; већ као хранитељку добри обичаја, као извор општег духа, као неприступачни заклон од државне полиције, као јамчевину реда и слободе. Јер у недељној светковини, лежи плодоносна клица нашег будућег напретка. Захвалност недељи, усавршиће наше реформе“. —

Па како стоји са одморним раденичким даном у Швајцарској? Ви велите, Швајцарска је слободна, па ко хоће може радити, а ко неће немора, по вољи! Јел' то истина? Зар ви незнате, како господар раденички, моралним, ил' боље рећи неморалним начином, уме раденика приморати, да жртвује свој дан одмора, и тако свој радени капитал снагу троши? Зар ви незнате да званичници на жељезница и поштари нису никад ил' тек по који дан у години слободни? Верујте, тај грех лежи на свима теретно! Ревидујуће комисије предлог, ићиће на то, да раздели цркву од државе, и задржаће раденикову недељу у својој власти, што ће као посљедица бити, да се извесније раденички светац избрише. И тада, кад држава цркву слободно напусти, задржаће за вољу раденика недељу у својој власти, имено ако још закључи раширење народни права, без раширене народне просвете, у место благослова — проклетство је, јер је бачена рукавица напретку.(?!) — Робство рада, нећемо ваљда променути са робством глупости инглезке субате. Ми нећемо субату, већ свечани дан, дан светла сунчана мира, радости, снажења и просвете посред брижног и теретног свакидањег бића.

Браћо! Наш нас је учитељ упутио, да будемо чувари над светињом дечије воље. Ја питам: дал' смо ми верни пастири, кад немо и страшљиво мотримо, како раденички господар, и радени родитељи; блаженство младости, духовну једрину и телесно здравље, своје невине деце убијају; кад немо и страшљиво мотримо, како се нама омладина утамањује у борби за самоодржање. Знајте, ако ћутали будемо, то заслужујемо ми, да нам се „жрнов камен“ о врат обеси, који је наш учитељ онима наменуо, што тако маленог вређају. Стог иштимо закон за фабрике, који ће таког маленог у обрану узети. —

И најзад још нешто! Ми грмимо прот растећег раскошлука раденичког. Али прво загрмимо прот оних, који раденику пример дају, и у многој глави тим предрасуду створише, да се образовање у обожавању и вештини уживања состоји. Зашто мисли паришки раденик, да човечијем достојанству пристоји: Абсинт (бермет) ручак са три јела, црна кафа, а у вече милосница?

Ко га је томе научио? Зар сирома отац, живећи у колебици из које је поникао? Ил' даваоц рада и барон, државник, укратко, онај који се господин зове, ма да је са стотинама хиљада државу покрао.

Шта је то, да нас то социјално питање тако трује и плаши, да ће подићи рат *свију* против *свега*, и то очајнички рат, ког је париски устанак само грозна предигра био? Неповерење и омраза са обе стране, а имено код раденика уверење, да за њега нико нема срца, да су сви прот њега, те само мисле, како да га оплеве и да им служи. — Уверите га да ваше срце љубављу прама њему бије, и ви сте мач очајања из његове руке истргнули...

Заото очеви, браћо, пружите раденику руку, са делом симпатије“. —

Није ли тај говор достојан једног свећеника? Тако нека учи црква, па ће бити љубљена. Нека се остави маштарија и проповеди о срећи оног света, кад је овај сувише чемеран. Нека се пашти, да се народ оскудице опрости, и као човек међу људма се осети, па ће знати достојно и поштено навести, без мучне припреме за онај свет.

И ако се овој појави, у име човечанства радовати морамо, јер онај, који није видео раденичке невоље, преставити их не може, те ће се колко толко ублажити, опет сумњамо, знајући ћудљивост рададаваоца, да ће дуго одржати своју реч; а да претстоји ужасан преврат, о том ће сумњати само онај, који ове покрете из своје одаје, кроз затворен прозор мотри и прати. —

У Цириху се основала велика славенска секција интернационала.. Од свију славенска грана јако је заступљена.

А. М. — Загреб 3. септембра. Давно је признатаствар, да народ, који нема своје ваљано написане историје, нема тако рећи „ослона“ који би га подржавао и подупирао у својој борби за живот и опстанак. Наше народне песме истина да свест у народу држе и буде јер у њима је дух народни изражен, али нису свуда исте у штампаним књигама по народу растурене; једно због скупоће истих а народњег сиромаштва; друго због оскудице људи, који би исте по народу на све стране ширити могли; а треће због „околности.“

Но историја треба да ту празнину попуни: али где је? — немамо је. Рајићева је за „учене“ људе. Давидовићева прпљена из туђинскога извора, те није на свим местима истинита. Медековићеве више нема. Крстићева почета па не свршена; па ни почетка више није могуће добити. Наша Матица барем до данас није се на ту страну обзирала. Али време је већ, да се тој оскудици што пре помогне.

Погледајмо „Матице“ у других Словенских племена, па ћемо видети како им је обилат рад, а сигурно и ваљан; а напротив у наше „Матице“ која је „Матица“ свију Словенских „Матица“ — јер је прва основана — губи сигурно вољу (!) на рад; барем се то може видети у ретком излажењу „Летописа“ задњих година.

Но будући да „Матица“ није друштво“ за издавање историје (популарне, таку мислим) нити популарних књига, то је нужно и потребно, да се оснује таково „друштво“ т. ј. за издавање популарних књига; и да их по народу по што јевтинију цену растурује. Томе за пример имамо — да нејдемо даље — нашу браћу Хрвате, који имају друштво св. Јеронима, које горе наведену цел пред очима има. —

У Српског народа истина да имаде свести за оно што је; али није свуда тако; имаде осим тога много зала, која га упропашћују морално и матерајално. Особито у горњој крајини треба нам будити и ширити свест. Римпапина пропаганда — кад се је наш народ у Аустријске земље населио — ишла је на то да српску свест — где год је могла — угуши, што јој је овде боље, онде горе за руком и пошло; како су где околности биле, и како је где „људи“ ил: „не људи“ било. Зато са да може се наћи места по горњој крајини, где се српско име изгубило, а име „влах“ „парадира.“ А да се у истину на гушењу „свести српске“ сисматски настојало сведочи, Бартенштајн, министар Аустр. за Мар. Терезије, где вели, да је министар Старман за Леополда I. рекао: штетно би било, по државу да тако ратоборан народ (т. ј. Српски) науком дође до свести о својој прошлости и о својој снази. Зато се сви предлози на саборима српског народа у прошлом веку у Аустрији, да се оснивају школе и штампарија установи, „..... чтоб и наш бједни народ једнижди чрез своја а не чрез ина уста говорити могао...“ угушиваху. (XXI. тачка предлога ваљаних будимских Срба на сабору 1744 преко посланика Петра Димића. Вид. XXVIII. и XXX. свеску глас. срп. учен. друштва).

Али је томе прошло време. Друге су околности наступиле. Па ипак будимо на опрезу; неверујмо спољашности, унутарњост је сасвим другча. Тек нам од данас почиње борба; јер досад не би никакве скоро слободе, што је нужна за унутарњи развијтак.

Доста се викало, па се ништа урадило „скоро“ није. Ми нашег народа „по свуда“ још добро непознајемо. Не знамо потанко, како стоји материјално, морално, здравствено и т. д. Ово важи особито за крајину горњу а и доњу у Славонији. Омладина узе за задатак: „учити народ помоћу науке на основу истине.“ То треба свуда оживотворавати. Горња је крајина особито занемарена. Свест је, као што рекох, на неким местима потрвена; треба је ускрснути. А ту би много могли они учинити, који имају новаца, а и они који немају новаца а имају воље, те да иду сваке године у поједине крајеве, да виде, како народ живи? шта мисли? шта му треба? који начин производње је за који предео згодан, те да се на тај особито узме обзир и да о томе извештај јавно прикажу, да они који су на „меродавном месту“ могу што корисније по напредак народни делати.

Осим тога могли би такови „апостоли“ и књиге — ма бадава — растуривати по народу; а нашло би се родољуба, који би се побринули за неколико цената корисних књига и тим „апостолима на расположење дали.

Таким би начином свест све већма расла; а и „друштво“ које, дао Бог, да се оснује за издавање популарних књига, могло би исту задаћу вршити, јер би исто склопљено било не од неколико капиталиста (?) но од чланова народа свију крајева српских, који би годишњим улагањем незнатне свотице капитал створили. —

Но нетреба мислити да овде и нема омладине српске у овим крајевима. Има је; ал та омладина (с малом изнимком) пре је све друго а не Српска омладина у духу народњем. Јер та се омладина не учи у духу свога народа; не зато што неби хтела, већ што нема, који би ју потицао (осим изнимке у Карловцу у неколико) и места где би се у народном духу одгајила.

Јер могу на „жалост и вељу тугу“ опет један „фактум“ изнети, да Србину из троједнице на хрватским гимназијама (сигурно о свима) није слободно звати се именом прадедова, већ мора бити „православни Хрват“ (види програм гимназије загребачке и реалке такођер задњих година).

Том притиску „одозго“ и из „околице“ имамо захвалити (!) те се данас налази већ и „православних Хрвата“; за које се рећи може: „Потурица гори од Турчина“.

К тому још треба додати и да је то узрок, што се овде тако учи (у Загребу барем ми је познато) да се „хрватски народ“ простире од Драве до Дрине и Бојане и т. д. Овде се не гледи на то (у школи) што ко вели да је Србин већ се гледа у „историје“ (књиге инцијеле) једнога Бал.....ћа, и Т...ћа, од којих први кука језуитски, што се Црногорац не зове Хрватом; премда га ипак ставља, ма да Црногорац неће, у потомке краља Звонимира.

Ово су све ствари које и поштену Хрвату немиле бити морају.

Зато будимо на опрезу; ширимо свест онуда где је нема; радимо, паштимо се, да достижемо оно, што је вековима изгубљено. Изображавајмо подмладак у духу народа свог. Шаљимо подмладак наш онамо на васпиту, где се отровати неће, но где ће у млађано срце и душу уливено бити: „за слободу и народ“. Не шаљимо ни тамо, где се дично име српско обесвећује и скрнави, за које су преци наши крв лили и главе губили: те ћемо тим бити достојни потомци наших јуначких предака.

Отресимо нерад и немар за себе; опримо се крштеним и некрштеним Турцима и то све у оквиру: „Своје недам туђе нећу“.

Доста смо десетковани већ; не треба да се више десетковати дамо.

РАД „ЗАДРУГЕ СРБА ЗАНАТЛИЈА“

од друге редовне скупштине, трећи дан Духова (28. маја) 1871. — до данас.

Били су: Подпредседник Алекса Алексић. Одборници: Паја Радонић, Јов. Јовановић, Пера Татић, Лаза Лазаревић, Јов. Стефановић благајник, Ђока Ђуришић подсекретар.

Бр. 22. Председавајући отвара седницу с читањем имена присутни чланова, за тим подноси молбу на решење.

Брат С. П. задругар, моли да би му се дало по уставу 50 ф. ау. вр. на 3 месеца рока, под камату на меницу, а јемци су Ж. Ј. и Ђ. К. задругари. По дужем већању одобрава се једногласно и упућује се задругин благајник да по пропису спроведе.

Ђока Ђуришић с. р., подсекретар. **Алекса Алексић** с. р., подпредседник.

Јов. Стефановић с. р., благајник.

Паја Радонић с. р. **Пера Татић** с. р.

УГАРСКА.

(Седница угарског сабора.) Јавили смо у прошлом броју да се угарски сабор после више него тромесечног одмора састао први пут 2. о. м. Многи су посланици на окупу. Ту су и вође странака: Деак, Тиса, Гици. Од министара су дошли: Андраши,

Керкапољи, Тот, Тиса, Бито, Паулер, Слави, Пејачевић.

У 11 сах. отвори седницу претседник *Павле Шомшић* поздрављајући сабор и молећи чланове да саслушају претседнички извештај о раду који се радио док је сабор био на отпусту.

Бележник *Парчетић* чита дуги списак поднесених петиција што се односе на правосуђе. Све су предате петицијоном одбору.

Претседник јавља да су поднесени ови поднесци:

Министар-претседник, гр. *Андраши*, званично јавља претседнику да је њ. в. бившег министра саобраћаја, Стевава Горова, на његово захтевање отпустило, а на његово место наименовало за мин. саобраћаја Лудвика Тису. („Живео“ виче десница.)

Мин. унутрашњих посала званично јавља које је посланике њ. в. наименовало за велике шупане у жупанијама и варошима. Они су у след тога положили своје мандате, а тако исто и Стеван Бито што је наименован за мин. правде и Хијацинто Ранаји. Претседник је по својој пуномоћи расписао нове изборе у упражњеним окрузима. — Узима се на знање.

Претседништво горње куће шаље потврду 56 законским чланцима који су предати у земаљску писмохрану. Даље јавља да горња кућа још није вешала о законском нацрту да се батине укину, јер јој мин. правде још није поднео статистичке податке који су за то нужни. — Узима се на знање.

„Causarum regalium“ директорат јавља да је обуустављена преска парница против *дра Светозара Милетића*, за коју је сабор допустио да се поведе, јер се међу тим давио прави писац оптуженом чланку, *др. Милан Ђорђевић*, и сад се парница с њим води. — Узима се на знање.

Четир нова посланика подносе своје мандате. Против једног је избора уложен протест. Мандати се упућују верификацијоном одбору, протест осмој судској комисији.

Претседник подноси извештај о саборским издатцима у месецу јулу и августу и саборски бице за месец септембар. Поднесци ће се штампати и преко сутра ставити на дневни ред.

Даље по својој дужности подноси списак свију предлога, интерпелација, предлога за одлуку и законских предлога који су поднесени у месецу јуну а имају се у овој саборској перијоди предузети.

За тим се верификује један посланик.

Ернесто Шимоњи није задовољан тим како је и којим путем наименован нови министар саобраћаја, па с тога не може тај догађај пропустити а да коју не рекне на њ. То је већ други случај да се именује за министра човек који није члан сабора. То је против парламентарног обичаја, који захтева да се у савет круне позива само такав човек који ужива народну веру. Како је ово већ други случај да влада тако што ради, то говорник мисли да влада није више парламентарна. За сада не ће подносити предлога, али и пак протестује против таког начина којим се министри именују.

Јосиф Мадарас потпунце тако исто мисли, и куди тај владин поступак.

Мин.-предс. гр. *Андраши* говори како Шимоњев говор није имао сада места јер се у седницама говори обично о ономе што је већ стављено на дневни ред; сада је посл. Шимоњи почео дебатовати о предмету који и није на дневном реду, па ту спомиње ствари које се истина саме од себе разјашњују, али се и пак морају темељито разјаснити, јер би се иначе обистинило оно што се у земљи мисли да се што год у сабору спомене а не објасни се довољане. За то говорник мисли да мора нешто рећи о предмету који није на дневном реду. (Чујмо!) Рећи да влада није парламентарна ако се не попуњује с људма из парламента — то показује да су јако побркани појмови у онога који то вели.

Владу могу чинити сами чланови сабора, па она опета за то не мора бити парламентарна ако не има уза се већину сабора; а опет не мора у влади бити ни један члан сабора, па она опет за то може бити парламентарна ако јој је за леђи већина сабора. Никакав закон не прописује њ. вел. начин како ће именовати министре, и не би било мудро и стварати таког закона у земљи којој је потребна сва снага да се преустрои, по што 20. година није живела у уставности. (Допадање.)

Неколици посланици подносе петиције, које се упућују петицијоној комисији.

За тим интерпелишу *Јулије Шварц* и *Ернесто Шимоњи* министра просвете у ствари католичког покрета.

У след *Коломан-Тисине* интерпелације поведе се реч о томе колико ће дуго трајати садашња саборска сесија.

Коломан Гиги напомиње да се мериторно о томе може тек онда решити када министар поднесе обећане поднеске, а после се у садашњој сесији мора бирати и потпретседник по што је то место празно отступањем битововим.

Фрања Деак мисли да се тек онда може одлучно решити о томе да ли да се потпретседник сада бира или после, када се сазна да ли ће сабор дуже саборисати или ће се брзо разићи. Ако ће дуже, онда се потпретседник може бирати тек у новембру јер сада нема још многих посланика. Кад се сазна колико ће трајати саборска сесија, онда се тек може закључити када да се бира потпретседник. (Опште допадање.)

За тим се седница закључи.

ЧЕШКА.

Царево ручно писмо сабору краљевине Чешке.

Сабору Наше краљевине Чешке!

Када смо Ми Нашим патентом од 30. јула 1870. саборе Наших краљевина и земаља позвали у места где се законито скупљају дале су нам повода томе незгодне прилике којима је Европа поприште била и чији развој и неизмерива ширина мораде обратити на се сву Нашу пажњу. Божјом помоћу пошло Нам је за руком да на супрот тим кобним приликама одржимо у Нашој држави благодат мира, и сада се по све мирни можемо опет одати унутрашњем консолидовању државе. Жеља Нам је, *да се пре свега свестрано, право и задовољно уреде односаји Наше краљевине Чешке према целокупној држави чију смо ревизију Нашим отписом од 27. авг. 1870. утврдили.*

Појимајући државоправни положај чешке круне и знајући за углед и силу коју је она Нама и Нашим прецима добавила, сећајући се после непоколебљиве верности којом је становништво Чешке у свако доба нашем престолу било одано — **радо признајемо права те краљевине и готови смо то признање поновити и Нашом краљевском заклетвом.**

Али Ми се на против не можемо одрећи ни велике дужности којом смо се обвезали Нашим другим краљевинама и земљама када смо издали Нашу диплому од 20. окт. 1860., обвезали даље државним основним законом од 26. фебр. 1861. и од 21. дек. 1867., на послетку обвезали краљевском заклетвом којом смо се заклели Нашој краљевини Угарској.

Задовољни дакле узимамо на знање готовост која је изјављена у најоданијој адреси сабора Наше краљевине Чешке од 17. септембра и 5. октобра 1870. — готовост да се у склад доведу правни захтеви земље са интересима државе и са праведним захтевима других краљевина и земаља. Позивамо сабор да у том правцу ступи на дело, да с умереним и помирљивим духом већа како да се у духу данашњег времена уреди државоправни одношај Наше краљевине Чешке и да Нам пружи прилику да неповредивши права Наших других краљевина и земаља учинимо једном крај оној распри око устава, јер ако та распра дуже устраје постаће убитачна по Наше верне народе.

По што смо Нашој влади наложили да сабору поднесе изборни ред за сабор, који смо у Нашем отпису од 26. септембра 1870. обећали, и закон за обрану обеју народности у земљи — милостиво шаљемо сабору Наш ц. кр. поздрав.

Дано у Бечу 12. септембра (31. авг.) 1871.

Фрања Јосиф с. р.

СТРАНЕ ЗЕМЉЕ.

ЦАРИГРАД. 27. авг. (**Ново министарство. Али-пашин погреб. Војени министар у Скадру.**) Са Али-пашом одступио са државног гледишта „младе“ Турске један од најзнаменитији мужева. Истина он немогаше државу регеновати, али што је немогућно, то неможе нико могућним учинити; што је он учинио, било је одржање зграде, и то је он учинио мудрошћу и великом бригом. Политика у поитијском питању коштала га је велика труда, али она остаје сјајан доказ његове државне способности. Његово место неможе нико заступити, ма да људи, који би могли бити велики везири, немају никаквих мана. Но ипак смели би ступити у министарство две нове особе: *ђемил-паша* као министар спољних послова и један нови поморски министар, пошто *Махмуд-паша* добије велико везирство.

— *Мехмед Кибрисли-паша* се на смрт разболео и његови потомци су у опће незнатни људи. Дакле ново министарство било би незнатно, само што је један ђемил-паша важан. Он је насљедио политику свога оца *Редиф-пате* и по томе је дакле тесно пријатељство са царем много попустило. Игњатијев се истина пожурио колко је могао, да току догађаја за своју политику добар правац даде, али је ипак доста доцкан дошао, да би ту намеру остварио. Периода руског велемоћства на Босфору већ је скоро свршена.

— Султан је послао Алипашиној породици 15.000 фунти штерлинга да би све трошкове око свечаног погреба Алијиног подмирити могла.

— У Албанским планинама бојак бију. Војени министар сам главом хоће да иде у Скадар, да он предузме вођење операција. Он је утишао критски устанак а и султан се много узда у њега. —

ТЕЛЕГРАМ УРЕДН. „ЗАСТАВЕ.“

Карловци 7. авг. Јуче је народни школски савет свечаном беседом администратора отворен. За сомборску препарандију изабрани: Петровић, Радуловић.

НОВИЈЕ.

Загреб 4 септ. Угарска је влада са свим помућена ситуацијом у Хрватској, беловарским изборима за сабор и цислитавским поравнањем. Отварање сабора одгођено до 3. (15.) јануара. Бан Бедековић и министар Пејачевић хоће да даду оставку. Овде је велика огорченост.

Пешта 4. септ. На конференцијама ради Хрватске није се до сад ништа одлучило, само што ће се измењати много особље око владе.

Загреб 3. септ. У правосудском одељењу код земаљске владе наименован је за секцијоног шефа септемвир Прица, у одељењу за просвету и наставу директор академије, др. Мухић. Свуда су с избором зидовољни, али значи да се влада не мисли погађати с народном странком.

Река 3. септ. Једногласно уз протест одбачен владин предлог да се жупанија из Реке исели. На предлог Кабалина закључено захтевати да се жупанији поврати пређашња жупанијска а садашња гувернијална зграда.

Љубљана 4. септ. „Словенски народ“ позива већину у краљском сабору, нека у сабору по ново истакне захтев да се све словенске земље споје.

Брно 4. септ. Моравски ће сабор позвати Немце да дођу у сабор, не дођу ли за 14 дана сабор ће расписати нове изборе, а Чеси се надају да ће тим добити још 6 до 7 гласова више.

Лавов 4. септ. Земаљски маршао оклеваше с првим читањем смолкиног предлога за адресу, који предлаже, да се влади даде глас поверења. Посланици у адреси остају при захтевима који су означени у резолуцији.

Праг 4. септ. Немци ће уз протест напустити чешки земаљски сабор.

Беч 4. септ. Кнез Бизмарк заказао је за 2. окт. (20. септ.) састанак кнезу Горчакову у Баден-Бадену.

Цариград 3. септ. Сам велики везир иде у Јалту да поздрави руског цара. — Мисирски вицекраљ долази овамо. — Махмуд паша отступио је од Али-пашине политике.

Париз 4. септ. Јуче је у Лијону и Сн. Етијену била разнесена прокламација која наређује да народна гарда за 48 сахата положи оружје. Отуд јављају да мир свуда влада.

ПРИПОСЛАНО.

Споменик Сави Текелији

још подигнут није! Немојмо се браћо стидити! Мало нас је који несмо уживали штипендије, мало нас који несмо уживали благодети највећег Србина и српског родољубља неумрлог Саве Текелије — па ипак још му неподигосмо споменик! Ко је Сава Текелија и шта је учинио за род српски — познато је сваком Србину, а највећма треба да је познато је његовим питомцима. Та ваљда још сваком од нас лебди пред очима сели лик нашег добротвора ког смо у Текелијануму виђали. Лебди — и треба да лебди све док се бледа смрт на кање наше не спусти — и тек онда сме да изчезне седи лик доротвора нашег пред нами. Тако треба да мисле питомци неумрлог Саве Текелије, па у тој мисли да похитајмо, да што пре своме добротвору подигну споменик као мали знак њихове захвалности.

Истина да је Сава Текелија са својим делима још за живота свог подигао себи *вековит* споменик, ког неће нити зуб времена подгристи нити бујица подрити и однети. Ал зато ипак пиаомци његови већ из благодарности према добротвору своме, да му *видими* знак успомене подигну.

Сложили смо у томе, да се неумрлом Сави Текелији споменик у Невоме Саду подигне. Одма се одбор склопи, и сваком се питомцу писмо посла, у којима се позива на прилагање. Па шта би до данас? Од 89 *словом осамдесет и девет живих питомаца*, који су више науке свршили, који су данас самостални, који се у благостању налазе, *одазваше се само 11 питомаца*, — и још два Србина (непитомца). Остали не нађоше за вредно ни одбору одговорити и њихове назоре о том предмету навести; шта више има их и такових који говоре да неје прека ствар Сави Текелији споменик подићи.

Ја признајем као Србин, да су нам данас многе ствари преће и нужније, али као *питомац* то — никако казати несмем. Може бити да су моји назори претерани у обзиру значаја споменика, особито у овај мах, кад се што је лепо и племените руши. Ал ја имам то уверење, да оно што је лепо и племените, да се неможе порушити, јер ће се свагда опет подићи, па ће се ипак крећати по оном: e pur si muove.

Што до данас одбор о подизању споменика ништа радио и што о том ништа неје саопштио, узрок је тај, што се поједини одборници немогоше састати, ма да баш овде у Новом Саду највећи број негдашњих питомаца имамо, који данас у лепом и господском звању живе.

Даклем како стојимо са спомеником т. ј. са прилозима? Ево како: од 89 питомаца, као што рекосмо, одазваше се; др. М. са 200 фр. др. Ивановић са 200 фр., Стеван В. Поповић са 200 фор., ђорђе Вукићевић са 200 фор., архим. Василијан Петровић, даје сав штипендијум, што га је уживао. — А. Камбер 50 ф. и Марко Поповић 100 ф. (као родољуби). Матица Српска 300 фр. То су обећани прилози. Од плаћених пак прилога да је: Св. Вујић I, II, III, рата са 15 фор.; Стева Михајловић I, и II. рату са 50 фор.; Ст. Барусковић I. рату са 25 фор.; Герман Јовановић I. рату са 10.; Милош ђонлић I. рату са 10 фор.; Љубомир Рајић I. рату са 10 фор. Ти се новци налазе у новосадској банци. Сума дакле што је послана и што је обећано износи 1370 фор. и то без онога што је обећао г. архим. В. Петровић.

Браћо! Сава Текелија даде све за народ, он од нас питомаца начини *људе*. Опоменимо се нашег добротвора па похитајмо са прилозима, свако од нас дајмо по нешто, пак ће бити споменика.

Може бити да међу нама има и такових који се *стиде*, штосу били Текелини питомци, јер су данас „господа“, па неће да се зна да су негда били права срамота. Не, браћо! ми питомци Текелини, немамо се стидити, већ се имамо поносити са благодати, који нам указа наш неумрли добротвор. Зато и опет браћо! похитајмо са прилози, па подигнимо што скорије споменик нашем добротвору Сави Текелији!*)

У Новом Саду. **Др. Свет. Максимовић,**
негдашњи питопац текелијн и председник одбора за подизање споменика Сави. Текелији.

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

Пешта 4. септ. (Живк. и др.) Пређашње целе недеље је трговина расла и највише је тражено јесење узанц-шенице по цену од 6 ф. 25 н. 6 ф. 27½ н. 6 ф. 30 н. Шеница се помало креће због оскудице на роби; промета је било преко целе недеље 100.000 мер. као што сљеди:

Шенице 88 *ft.* 7 ф. до 7 ф. 10 н. 87 *ft.* 6 ф. 85 н. до 7 ф. 86 *ft.* 6 ф. 70—85 н. 85 *ft.* 6 ф. 55—70 н. 84 *ft.* 6 ф. 40—55 н. 83 *ft.* 6 ф. 25—35 н. 82 *ft.* 6 ф. 15—25 н. 80—81 *ft.* 5 ф. 80 н. до 6 ф. 10 н. Све за три месеца, Све на цол. центе.

Раж ефективна по каквоћи 3 ф. 45 н. до 3 ф. 65 н. Плаћено по 78—80 *ft.* меров.

Јечам за пићу 2 ф. 30—40 н. за пиво 2 ф. 75 н. до 3 ф. Плаћено по 72 *ft.* меров.

Зоб по каквоћи 1 ф. 65—80 н. меров од 50 *ft.*

Кукуруз ефективан тражи се по 3 ф. 85 н. до 4 ф. 15 н. У осталом је продаја непромењена.

Меда није било данас на пијаци због израилске нове године.

ИЗВЕШТАЈ

ПРВЕ БАЧКЕ ТРГОВАЧКЕ И ПРОМЕТНЕ БАНКЕ

ЗА МЕСЕЦ АВГУСТ 1871.

Примање.

Готовина 31. јула	12.387	ф. 33	н.
Улози	78.416	„ 46	„
Плаћене менице	257.735	„ 40	„
Плаћена вађевина на ефекте	3.000	„ —	„
„ „ „ непокретности	841	„ 70	„
Уплата у фонд за сигурност верес. задруге	155	„ —	„
Вересионици	516.363	„ 32	„
Камате	4.982	„ 11	„
Провизија	1.794	„ 93	„
	875.676	„ 25	„

Издавање.

Трошкови	798	ф. 51	н.
Враћени улози	118.882	„ 42	„
Одбитковане менице	215.497	„ 83	„
Вађевина на ефекте	18.320	„ —	„
Порез	815	„ 15	„
Отплата из фонда за сигурност верес. задруге	193	„ 06	„
Дужници	501.512	„ 49	„
Плаћена камата деоничарима	56	„ —	„
Плаћени разделак деоничарима	759	„ —	„
Камате	4.494	„ 91	„
Готовина 31. августа	14.346	„ 88	„
	875.676	„ 25	„

Тителбах.

КУРЗ ОД 6. СЕПТЕМБРА.

Сребро — — — — — — — — — — — —	118.50
Дукати — — — — — — — — — — — —	5.72

ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ.

Од стране школског одбора за ововарошку реалку расписује се стечај на привремено професорско место за математичко-природну струку и геометријско цртане са годишњом платом од 600 фор. а. вр.

Од просителја се захтева да су способни за предавање горенаведене струке и да су колко је могуће вешти у српском мађарском и немачком језику.

Молбенице се имају предати одбору за 14 дана бројећи од првог увршћања овога стечаја.

Из одборске седнице држане 14. септембра 1871.

К. Трифковић с. р., тајник. — **Др. Јован Суботић** с. р., председник.

1—3

СТЕЧАЈ

на два упражњена места у стипендијској заклади *Павла Јовановића* за политехнике с годишњом стипендијом од 305 ф. а. вр. која се месечно у напред издаје.

Ко жели једно од ових места добити; треба да слуша више политехничке науке, да докаже да је православан Србин и да уз своју молбеницу ове исправе приложи:

I. Школска сведочанства од последње две године.

II. Од жупанијске власти, мађистрата, или ког другог јавног звања издану сведочбу, која ће јасно показати стање проситељевих родитеља, као и то колико још деце имају осим њега.

III. Лекарску сведочбу, да је проситељ здрав и да су кравље богиње на њега накаламљене.

По жељи основатељевој сваки је питомац Јовановићев обвезан у Бечу или Прагу слушати више политехничке науке, и при свршетку сваке школске године писмену расправу на српском језику „Матици Српској“ поднети, из којега год од оних предмета, које је слушао.

По вишим наредбама ни један питомац не сме две или више стипендија у једно исто доба уживати.

Рок овоме стечају истиче о главној скупштини Матичиној 13 (25.) септембра о. г.

У Новоме Саду 31. авг. 1871. 3—3

Панта Поповић с. р., актуар „Матице Српске.“ — **Др. Јован Суботић** с. р., председник „Матице Српске.“

СТЕЧАЈ.

У општини Товаришкој упражњено је место српског женског учитеља, с којим се скопчана годишња плата са 360 ф. ау. вредн. у готовом новцу, — огревом, станом и баштом. —

Сви они, који себе посебним за ово званије осећају, и препарандиски курс у Сомбору су свршили, имају своје нужним прилозима снабдевене молбенице овом школском одбору до 30. Септембра о. г. поднети. —

У Товаришеву, 1. Септембра 1871. —

Милослав Грујић, перовођа: — **Прока Илијин**, предс. шк. одбора.

1—3

К. бр. 207. — П. о. ех. 1871.

НАТЕЧАЈ.

Од стране обћинског поглаварства села Крушедола расписује се овим на учитељско место у Гргетегу натечај, с' којим је звањем скопчана годишна плата у готовом новцу од 200 фор. а, вр, 2. хвата тврдих дрва и слободан стан.

Проситељи имају своје молбенице подкрепљење са нужним документима најдуже до 30. септембра 1871, по римском подписаном поглаварству поднети.

Уједно се примећује да ће препаранди првенство имати.

У Крушедолу 13. септ. 1871.

Јован Баић с. р. бележник. — **Павле Суботић** с. р. общт. судац.

1—3

ОБЈАВА.

Нацрт, по којим варош Сента намерава преко Тисе стајаћу дрвену ћуприју градити — одобрен је високим мађ. министарством са одлуком под бројем 13.892. Па пошто је и грађење исте ћуприје министарство унутарњих дела под бројем 14.816. — 1871 — дозволило — то се сада од стране вароши стециште за грађење те ћуприје отвара. Сазивају се дакле овамо у место сви подузимачи или задруге, који су ради ово грађење извршити 5-ог новембра текуће године на минуендо дражбу и то под овим примедбама:

1. Сваки подузимач има још пре дражбе 10 % од учињеног и високим министарством потврђеног предрачуна од 184.814 фор. и 37 новч. у руке одређеном одбору у име пишмалука положити. То пак или у готовом новцу или (по курсу) у државним папирима.

2. Затворена обећања са 10 % пишманлука имају се послати или управо дражбеном одбору — или најдуже до претпоследњег дана дражбе местном поглаварству путем поште. Ова затворења обећања треба да садрже: име подузимача или задругара и после потпуно разумевање дражбених услова и познавање нацрта ћуприје.

3. Грађење ћуприје — односно: набављање дрва, гвожђа, камена и цигаљз и васколиког другог материјала за грађење — као и извршење дунђерских, зидарских и осталих послова — даће се ономе стручњака или подузимачу, који обећа, да ће са својом снагом и са својим материјалом напоменуту ћуприју најјефтиније подићи.

4. Условије минуендо дражбе, као и нацрт ћуприје и предрачун — може се ма у које доба у званију овдашњега мерника видети, проучити и преписати.

У Сенти 2-ог септембра 1871 год.

Ђуро Бабоч. варошки кнез.

1—3

СПЕЦЕРАЈСКА ТРГОВИНА

Ђ. О. МИЛУТИНОВИЋА

у Новом Саду,

потребује једног спомоћника и једног практиканта и једног шегрта. 3—3

ШПЕЦЕРАЈСКА ТРГОВИНА

Јосе Обрадовића

у Вршцу,

потребује једнога млађег помоћника, практиканта и шегрта, који могу одма у радњу ступити. 2—3

МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

ПАВЛА МИРОСАВЉЕВИЋА

у Новом Саду,

потребује једног практиканта или шегрта. 2—3

МЕШОВИТА ТРГОВИНА

Саве Георгијевића

у Перлезу,

потребује једног доброг спомоћника, такови може одма место заузети. 3—3

Властник и издаватељ др. Свет. Милетић. — Одговоран уредник Стеван Поповић. — Српска народна задружна штампарија.

ЂАВО — У ПОПОВСКОЈ МАНТИЈИ...

Посланије о поп-курјаку — арадском грађанству.

У последњој сезони срп. нар. сабора у Карловцима поднесена беше једна претставка од једне општине, у којој општинари сликају свога свештеника као „антихриста,“ а дела његова нехришћанскима, зверскима. Дотична је општина увидела, шта то значи имати неваљала попа, па је потражила лека и заклона од свога „антихриста“ у народ. сабора, јер то је нашем народу једина лекарница, где може наћи мелема својим силним и љутим ранама.

И наша општина има у својој средини неког „антикриста,“ па на жалост, она неће у тој општој лекарници да потражи мелема, него оставља, да се појединци колу и гложе, према којима се он осећа џином, па с тога допустите, да у јавности тражимо заклона против нашег „антихриста,“ не би ли га јавни суд жигосао и осудио, те би ваљада и општина наша пренула иза сна, да се подигне цротив тог букача и демона црног, што већ толика чуда почини по свету, и једва се тек сада нађе слаба сила, која се ухвати с њиме у коштац вичући: „стани вуче! нећеш даље, па ма и мене нестануло с тобом!“...

*

Запитајте у нашој вароши кога год хоћете за поп-Тодора курјака (Петровића..) па ће вам и последње балавче прстом показати на њега, — јер то је нови антихрист. Истина, да га сви знају, ал га се *сви ама сви* и клоне и боје, баш што но реч као овца курјака. Шта је тај човек све урадио за свог живота, ужаснућете се, само док чујете; па поред свег тога, поред толиких чудеса његових ипак је својим „курјачијим“ лукавством и ђаволском притворношћу дотерао, да постане божјим проповедником, па још и ритером златнога крста (а овамо је свети крст из олтара божијег најсрамније обешчастио, — као што ће се ниже видети) — незнам због каквих заслуга. Ту се човек мора крстити рекући: „буди Бог с пама... то је ђаво.... прави ђаво!“...

Ја нећу да кажем, нити да је ђаво, нити да неје. Толико знам, да кад се с попом снива, значи — ђавола; а знам и то, да вешти сликари, кад хоћа да сликају ђавола у интересантнијој слици, да га тада у црној мантији — поповској реверенди сликају. То је било некад; наравно да је свет сада другачи, па и попови су данас већином другачи него пре... Та како смеш онда тог твог попа невино обедити и назвати га — ђаволом? запитаће ме ваљада који поштовани „љубитељ“ попова.

Извините г. „попољубитељу“ — то мој неје; — ја у опште немам попа; оног, што ме је крстио, однеше „анђели“ — незнам куда, а хвала богу још умрео несам, па ми до данас још неје требао поп. А што сумњам, да неје речени поп курјак ђаво, имам право; јер господа проповедници христове науке још се несу потрудили, да делом и речју истребе из народа оне предрасуде и празноверице, па се и дан данас млоги, веома млоги у сну крсте, када с попом снивају. А друго, судећ по његовим чудесима, ја све држим, да је у стара времена морао какав вешт сликар врло лепо насликати ђавола па ваљада — баш у поповској мантији. Та се слика ваљада допала оном правом... буди бог с нама... ђаволу, па је ваљада удунуо паклену душу у њу, и пошто је слика оживела, поста из ње — наш попа курјак. Ја то држим само, да је тако, ал за цело не знам; тако је ваљада постао и онај „антихрист“ у ономе селу, кога се не могу сетити.

Ал да се оканемо с истраживањем, од кога је рода и колена речени поп-курјак, па да пређемо његовим силним чудотворним делима...

1857. лета господња беше нам поп-курјак закупник у Турећхази, и још не беше обукао мантију на се. Ту је он и његов компаниста — некакав Шваба из света и вилајета нешто урадио, што га и дан данас карактерише, и због чега је награбусио. Ја нећу овде ништа да приповедам, него ћу само изнети пресуду окружнога суда у Новом Араду, коју имам част у верном препису имати у рукама.

Пресуда гласи овако:

„Das k. k. Bezirks Amt zu Neu-Arad hat kraft des ihm von Sr. k. k. Apostolischen Majestät verliehenen Amts-Gewalt über die Anzeige des Gemeinde Amtes zu Kétfél de präs. 17-ten Okt. l. J. Z. $\frac{8366}{6}$ gegen den Turegyházes Pächter Theodor Petrović und Marcus Richtzeit wegen Übertrettung der Winkelschreiberei nach gepflogenen Erhebungen und abgeführten Untersuchung hiemit zu Recht erkannt: Theodor Petrović und Marcus Richtzeit seien der Übertrettung der Winkelschreiberei nach der hohen Justiz Ministerial Verordnung von 8-ten Juni 1857 Nr. 120 L. R. und Gblatt. Nr. XVII. I-ten Abth. §. 1. lit. b) schuldig, und werden dieserwegen gemäß §. 3 derselben hohen Verordnung jedweder zu einen 14tägigen Areste — verurtheilt.“

Мало ниже стоји:

„Erschweren liegt gegen die Angezeigten, daß dieselben durch ihre Winkelschreiberei und mit dieser verknüpften Agitation die Ruhestören, den beschränkten Verstand der Bevölkerung irre leiten um ihr Geld zu erpressen, zu unnützen Reibungen Anlaß geben, — um brillantere Geschäfte treiben zu können.“ Потписани су: Pejov, m. p. Kovačević, m. p.

Ево ово је званичан акат о моралном животу тог проповедника морала! Него да пођемо даље. Кетфељски општински суд јавља окружном суду у Н. Араду, да је доставио пресуду закупницима, и да Тодор Петровић неје хтео ићи у затвор. После опет, да га плајаш најпре неје нашао код куће, а после да му је рекао, е ће ићи с њиме у Нови Арад, док намаже кола. Плајаш је међу тим отишао, да јави то својој власти (у Кетфељу), а кад се је вратио, а Тодор ти наш побеже сам, рекав својим колегама „по делу“ — „блажени измицајући.“

На крају вели кетфељски општински суд у свом извешћу Н. Аарадскоме окружном суду ово:

„Das Gemeinde Amt erlaubt sich schlüßlich Ein k. k. löbl. Bezirks Amt in Ehrfurcht zu bitten, Theodor Petrović wegen seiner hinterlistigen betrügerischen Handlung, wodurch das Gemeinde Amt in die Gelegenheit versetzt ward, eine falsche Anzeige zu erstatten ahnden zu wollen.“

Јелте како је то дивна карактерна црта! И наш се поп-курјак поноси с њоме... Ми несмо извесно знали, је ли издржао заслужну казну, или је кукавички пузећи умилостивио срце суду. Ал не давно се сиромах заговорио, па у својој ватри рече пред неколико људи:

— Ја се поносим, што сам био затворен, јер сам невино страдао!..

То ми веома добро знамо, да свака варалица хоће да се покаже свету ваљан и поштен, и кад га због варања осуде, у силу бога хоће да увери свет, е је он невино страдао, те да је мученик за правду и истину.

Тако и ви господине попо хоћете да покажете сада после 14 година, да сте невино страдали, а до сад сте ћутали као мува. Ал ми вас већ знамо, а и суд вас је жигосао као простог варалицу, — па што вам сад помаже „мучеништво,“ и та ваша незнам каква „невиност.“

Па и после тако срамног дела имао је образа, да се иште за пароха! Тада је у нашој општини мало свесних људи било, већина беше занета и обмањена, те га изабра за свога свештеника. А „курјак“ је мислио, да га нико неће упознати и открити свету, ако се обуче у јагњећу кожу. Како се је љуто преварио!... Ваља да би га и оставили на миру, да је и он оставио своју курјачију ћуд и карактер, ал права му се боја тек од тада огледа, од кад је обукао поповску мантију на се.

Ми ћемо од безбројних дела његових нарећати којих се сећамо.

У рукама имамо извод из записника капетанијата, који кад год и који га год прочита, мора црвенити, што једна општина остаје глуха и нема према тако шкандалозним делима свога пароха. Да је таки шкандал који поп од друге вере учинио, томе би већ давно подерали раверенду, — а наш јоште добија орден!! Велика одговорност спада на општину, што неје посредовала, да се то препречи: па хоће ли једном скинути са себе ту одговорност?..

У изводу потписаном тадашњим великим капетаном, што га споменусмо, стоји ово: Нека блудница тужи се капетанијату, да је 25. маја (1866.) седећи пред кућом невино страдала; наиме поп Тодор Петровић пролазећи онуд без повода обрецну се на њу са виком и овим речма: „b.....a sok kur . . krisztusotokat,“ и удари је палицом по леђи. Иста са сведоцима доказује и то, да је *речени поп носио у руци крст са „распјатијем,“ испод руке неку књигу, а на руци пошаше одежду*. Исте сведоче, да је још једном речени поп пролазећи онуд опсовао Христа и грдио их свакојако.

Капетанијат се обратио конзисторији темишварској са молбом, да поп Тодора позове на одговор. Конзисторија једва после две године донесе пресуду, да се поп курјак има послати на шест дана у брашнару. Ал попо у једној фамозној представци (у којој се потписује *српско-романски парох*) изгрди онако по својски и конзисторију и чланове, па стаде облизивати прагове покојног патријарха.

Је ли издржао затвор или неје, не знам; има људи, који тврде, да је заиста издржао. Било како било, тек је на срамоту општини, што се она неје умешала у ту ствар, јер такав се шкандал нигде на свету још није догодио: да један поп са крстом у руци (био је негде да свети водицу...) и светом књигом опсује на сокаку Христа.

А колико је ситнијих порока начинио, што бацају љагу на достојанство целога свештенства, ни враг их неби могао забележити у својим записницима, а и на што да бележи, кад се њих двојица и тако добро знаду!

Али људи обично памте таке ретке догађаје, па ево и ми запамтисмо гдекоје.

1866. г. приликом некаквог избора видеше га људи, како је на челу некаке пијане гомиле и под заставом у поноћ рупио у неку кавану, и ту се са „својима“ частио разбарушен и сав запурен.

Од г. Јеврића бележника у Арадцу изварао је пре неколико година 20 фор. под видом, да ће му бити на руци, да задобије бележништво у Кетфељу, — а после му је још одмагао, а две десетице згрнуо у џеп.

Другом приликом опет кортешујући за свога патрона разболе се. После неколико дана напише рачун свом патрону, у коме вели да је на апатеку и докторе потрошио 150 ф. а. вр. и трипут је писао патрону, да му их пошље.

А у новије доба, када се издало општинско здање „звезда“ под закуп, приликом чашћења картао се до пред зору и у такој мери, да је од домаћина последњи новац т. ј. дукате и талире узимао у зајам, а то је за цело сиромах домаћин дао *ђаволу*... за душу.

Него врло му се често догађају малери, да га људи ватају у лажи. Пре неколико година прећаше једном ђаку, да ће га истерати из школе. Кад га је пом. ђака отац запитао за узрок, он се правдаше, да је директор био код њега у кући, те му рече, да ће ђака истерати. Отац оде директору, а овај му одговори, нити ја знам попину кућу, нити сокак, а ни разговарао несам с њиме и не памтим од кад! Једна мала лаж!

Не давно црк. општина нареди, да се калдрмише њено здање „Звезда.“ Ту вам је он погодио камен, калдрмције, и даске а без икаква упутства од општине. Кад је дошло да се исплати посао, тутор изјави, да без закључења не може издати новаца. Поп на то рече пред 5—6 општинара, да он прима одговорност на се, и неје се скинуо с врата тутору, док овај не изда новац. Сад се посао не допада општинарима, те хоће, да позову попу и тутора на одговор. Ал попа вели, он није ни за што одговоран, већ ће само дати извештај о послу, а одговорност мора тутор да прими на се. Ево како уваљује невине људе у беду са својим некарактером!

Осим тога ваља да нема ни једног поштена човека, ког није он дирао и грдио. Па се и изнад вршка безобразлука уздигнуо, а образ је бацио испод најкаљавије ноге, јер је гори наметач него мува и стеница.

Данас је погрдним именима и на сва уста грдио овог ил оног (често најотличније грађане и општинаре), а сутра му незван иде на „чашу вина“ и на разговор. Ја сам од живих сведока чуо, да је Јов. Б. правника назвао пијаницом, и оваким и онаким, а он му бар никад неје имао бригу, већ су се скоро пријатељили.

Па и школе неје оставио на миру. Пре тога радећи на том, да се отворе нове две школе, хтео је да се покаже родољубом, а овамо му права намера беше, да својим противницима замаже очи, и да их колико толико заслепи. И успео би лисац, да му једно „ђаче“ неје доскочило те му замрсило нечист посао.

Поменуто ђаче написало је један допис у „Заставу,“ у коме се он (ал само он, не као што други разумеху цело овд. свештенство) напада са његове прекомерне себичности. То је бацило жеравицу узрујаности, од које запламте нечиста му савест.

Сав распаљен рече он дописнику Душану Ђермекову, да ће му у „Алфелду“ мађ. листу наместити већ кревет. У име одговора морао је сиромах поп доста ваљушака нагутати, особито кад му дописник пред црквом и пред народом рече, да је он (поп) човек без поштења и без карактера донде, док не докаже пред директором ђимназије, да је Ђермеков истеран из ђимназије... *Поп то још неје доказао, и тако остаде лажа и клеветник свету у очи...* А да видите, какав је одговор написао у „Алфелду!“ Жао ми је, што већина читаоца не разуме мађарски, те вам га нећу ни послати, а ваљада нема на свету човека, који би био кадар ма на који језик превести пом. одговор, таке је речи набрајао у њему, а о ствари ни мукајет!

Одмах у почетку називље Милетића „сулудастим“, „пијаницом“, „убицом“, (gyilkos), а народну странку овим називима: „tőpredék hivek“, „csőcselékek“, „földönfutók“, „kipottyunt“ „hivatalbeliek“, „koborló és kicsapongó diákok.“ Па се још нађоше гдекоја „браћа“ Мађари из Сегедина и Кечкемета са феишпаном на челу, (коме је попо мимо изаслане депутације ишао у Сегедин да га поздрави), који пријатно изненађени тиме, што се нађе издајник, који онако „ђилкошки“ удари на свој народ, — послаше му телеграфски своје признање и захвалност! О томе ћемо се „мила“ браћо запитати на другоме месту, а оном срамном издајнику, који тако безобразно напада на свој народ, што га је однеговао и одхранио — судиће му народ — камењем! То му ваљада неће бити милије него онај телеграм, коме се он детињасто радује, — ал свакако заслужнија и достојнија натрада, јер му је даје свој, — а не туђин. Пошто је замашну порцију грдња просуо на целу странку, прешао је са другом порцином на дописника Д. Ђермекова, да и њега мало почасти. Па то му не би доста, већ га хтеде да сурва у беду! О њему вели ово:

„Да наведем једно безумно дело неког Милетићевца („kapczabeli“ не знам шта значи; долази од „обојка“) и скиталице ђака Д. Ђ.: О преображењу, на краљев рођен дан, када се у целој отаџбини па и код нас у српској цркви држала служба, поменути неморалан ђак излазећи из цркве ове је речи управио на више њих Хришћана: „А ви незнате, да на таком богослужењу само кукавице и несреће остају.“

Ђермеков био је тада у Вршцу на скупштини, и неје му могао одмах одговорити. Вратив се натраг напише одговор. О одговору нећу да говорим ваздан, већ ћу да споменем, да је и Србе и Мађаре подједнако изненадио и задовољио. Један Србин рече за тај одговор, да је као мачка, коју бацио на ноге, на главу, на леђа, она ће увек на ноге пасти. А Мађар један рече: баш сте поштено повалили попа; сад још гледајте да му неколико оцепите, па га ни враг више неће подићи.... Ово за карактеристику одговора; а мој ти се курјак покуњи, па ни да писне. Ваља да му још неје готов пиљарски речник, којег је он накан да пише.

Ал овим ствар још неје свршена; ту се тиче увреде части с једне, а лажи и клевете с друге стране. За то ће нам поп кујак већ искијати, јер Милетић — знам поуздано — већ је оправио тужбу дебрецинскоме преском суду против њега, те с тога изнесосмо ове карактерне црте попина карактера на видик, да међу тим и јавно мнење изрекне свој суд... Него ће ту попа накаљати! Људи, с којима ја долазим у додир приповедају ми, како им се хвалио попо, да он има дата, да је Милетић — убица. Ово зато наведох, да подсетим курјака, јер како је брбљав и одвећ кратке памети, може још терати људе у лаж. А знате ли шта курјак сада ради? Тужио је Душана Ђермекова ради повреде величанства (Majestäts-Verbrechen), пошто и он и благоглаголива сестра му курјачица (као што је зову) неуморно врбују, да добију за себе неколико сведока.

Видећемо, какав ће бити крај том његовом процесу, којим иде без сумње на то да са лажима и клеветом извојује још који орден, пошто би рад друге да ували у беду. Ја не велим, да неће добити орден, али — на леђи, или бар — — у брашнари.

Овим хоћу да завршим низ тих прљавих догађаја! Што сам год овде навео о попкурјаку, могу доказати које званичним актама, које живим сведоцима. Јавно мнење нека по том изрекне свој суд!.. Ал ја држим, да такав поп неје само једној општини на срамоту и велику штету, већ целоме народу. С тога се од будућег сабора надамо, да ће предузети нужне мере у тој ствари; а од духовних се власти надамо, да ће непристрасно и по заслузи пресудити, кад ствар дође до тога, да — терамо курјака!...

*

Пошто сам пред целим светом отворио књигу попине прошлости, те сам из ње ређао само неколико гнусних и шкандалозних дела, обраћам се свеснијој браћи општинарима нашим.

Приповедите браћо и господо својим очевима и дедовима, људима од старина сва та дела тога недостојника, што је обукао на се хаљину, коју до данас ни један српски поп неје тако окаљао, као наш поп курјак; приповедите им сва његова дела, па их запитајте, јесу ли они свога дуга века запамтили још така попа, таку саблазањ и поругу вери христовој?... Запитајте их, па ће вам за цело одговорити да несу.

Па зар сте ви гори од њих?.. Зар ви несте њихови потомци, њихова крв, те трпите, да вам така грдоба каља веру, да вам ђаво пљује на крст свети, који оста толиких векова чист, не окаљан?.. Та не видите, како крстом у руци оскврњава веру, хули Христа, срамоти цео народ?.. не видите, како грдећ цело Српство кукавички и срамно издаје и вас и народност вашу?.. Зар не видите како руши, како прогања и протерује браћу вашу, децу — нараштај ваш?..

И ви то све трпите и гледите рођеним очима вашим, па се и не мичете!.. Да ли сте ви још Срби?.. Јесте ли људи ил кукавице?.. Јесте ли Хришћани, или сте незнабошци, кад трпите толико чуда и покора на вашем рођеном огњишту?..

Ако смо Срби, ако смо људи, ако смо Хришћани — а ми пренимо једном из нехатности, па сви на посао!.. Наш је народ сиромашан и неразвијен, па треба да му пружимо душевне ране изобиља, ако хоћемо, да не пропадне сасвим. Ту, браћо, највише може добар поп и учитељ; али не такав, као што је наш курјак, не! Та он би за тридесет сребрњака продао још једног Христа, да га има; а за један орден продао би и себе, и нас, и цео народ свој. Њега ваља *што пре* протерати, ако хоћемо да спасемо и своје и целог народа нашег име и част! У шуму с њиме, браћо моја, у шуму! Тамо је за курјаке, а не међу људма.

За то још једном велим, браћо општинари, ми ваља да удружимо наше силе, и сви заједнички да радимо, да се једном отресемо ђавола. Дижимо сви глас свој против оног, што нам каља име, веру и народност, па да му скинемо оно отличије са каљавих груди, које никад неје заслужио, те да истерамо ђавола из — поповске мантије!.. а и ко је видео, да курјак живи међу људма... Нек он иде у своје јато, тамо у шуму... ми смо сви људи, а не — курјаци!

У Араду.

СРПСКА НАРОДНА ЗАДРУЖНА ШТАМПАРИЈА У НОВОМ САДУ.